

İnsan Hakları ve İnsani Güvenlik Perspektifinden Rusya-Ukrayna Krizi

Hilal Zorba Bayraktar¹

Özet

Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra ortaya çıkan yeni çok kutuplu uluslararası sistem, uzunca bir süre boyunca ABD ve Batı hegemonyası altında kalmıştır. Ancak akıllardaki büyük Sovyet mirasının hala taze olduğu ve Rusya'nın tekrar eski günlerine dönme isteği ile politikalar ürettiği kısa zaman içerisinde anlaşılmıştır. Şüphesiz ki liderlerin de bu süreçte büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra bağımsızlığını ilan eden devletlerin hafızalarındaki “Sovyet tehdidi” de varlığını sürdürmektedir. Nitekim öncelikle Gürcistan ve daha sonra Ukrayna’da başlayan işgallerin, Ukrayna’da artık savaşa dönüşmesiyle Rusya dış politika hedeflerini net bir şekilde dile getirmeye başlamıştır. Bu çalışmada, 2022 yılında resmen savaşa dönüşen Rusya-Ukrayna krizi insani güvenlik perspektifiyle incelenirken, insan haklarının özellikle savaş döneminde sahip olduğu önem ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Böylece insancıl hukuk kurallarına en çok da kriz ve savaş dönemlerinde duyulan ihtiyaç net bir şekilde gösterilmiş olacaktır. Burada çatışma ve savaş ortamlarında insan güvenliğinin nasıl ele alındığı ve özellikle insan hakları ihlallerinin önüne geçilip geçilemediği sorgulanmıştır. Nitel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilen bu çalışmada, literatür taraması ile elde edilen veriler doküman analizi yoluyla incelenmiştir. Sonuç olarak, Rusya-Ukrayna savaşı ile ilgili pek çok çalışmanın geleneksel güvenlik anlayışı çerçevesinde ele alınarak Ukrayna’nın ulusal güvenliği seviyesinde değerlendirildiği görülmüştür. Ancak bu savaş aynı zamanda bir insani krizdir ve insancıl hukuk bağlamında ciddi insan hakları ihlallerinin yaşandığı da ortadadır. Bu nedenle Rusya’nın Ukrayna’daki insan hakları ihlalleri daha çok dile getirilerek, iki ülke arasındaki savaşın insani kriz boyutu ortaya koyulmalı ve uluslararası toplumun bu konudaki girişimlerini arttırması sağlanmalıdır.

1 Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İİBF/Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, hilalzorba@gmail.com, 0000-0003-4401-2532.

1. Giriş

Rusya'nın yayılmacı ve saldırgan dış politikası, Gürcistan'ın ve Kırım'ın ilhakı ile kendisini göstermiş ve bu durum bütün eski Sovyet Bloğu ülkelerinde bir endişe yaratmaya yetmiştir. Başlarda bölgesel bir anlaşmazlık ya da çatışma olarak görülen bu olaylar, zamanla uluslararası nitelik kazanırken özellikle Avrupa Birliği üyesi ülkelerin birbirine kenetlenmesine neden olmuştur. Avrupa içerisinde görülmemiş boyutta bir dayanışma ağı yaratan Rusya-Ukrayna krizi, uluslararası sistemde Rusya'nın yalnızlaştırılması ve cezalandırılmasını da beraberinde getirmiştir. Ancak tabi ki bu cezalandırma yöntemlerinin ne derece başarıya ulaştığı ise tartışma konusudur. Rusya'nın saldırganlığını durdurmak adına birtakım önlemler alınmaya çalışılırken, Avrupa ülkeleri ve Rusya arasındaki ipler iyice gerilmiş ve bu durum özellikle enerji alanında bir kriz yaşanmasına neden olmuştur.

Her savaşın ya da çatışmanın elbette ki mağdur bir tarafı da bulunmaktadır. Şüphesiz çoğunlukla masum siviller bu süreçten en çok zarar gören kitleyi oluşturmaktadır. Bu nedenle Rusya-Ukrayna Savaşı bu çalışmada geleneksel güvenlik anlayışı çerçevesinin dışına çıkarılarak, insani güvenlik bazında incelenecek ve özellikle Rusya'nın haklı ve meşru bir gerekçe olmaksızın başlattığı bu çatışmalar sonucunda yaşanan insan hakları ihlalleri ortaya koyulacaktır. Bu durum iki ülke arasındaki savaşın uluslararası hukuk açısından durumunu sorgulamaya açarken; konunun yalnızca ulusal güvenlik perspektifine hapsedilmesinin de önüne geçecektir. Literatürde Rusya-Ukrayna krizini geleneksel güvenlik anlayışı ile yalnızca birbiriyle askeri olarak çatışan iki ülke çerçevesinde ele alan pek çok çalışma bulunmaktadır. Buna ek olarak özellikle bu krizi enerji bağlamında, Avrupa ve ABD'nin müdahil oluşuyla analiz eden çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak bütün bu yaklaşımlar bu savaştan etkilenen en büyük kitleyi yani "insanları" ve onların maruz kaldığı insan hakları ihlallerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle insani güvenlik anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın kavramsal çerçevesini insani güvenlik anlayışı ve insan hakları kavramları oluşturacaktır. Daha sonra Rusya-Ukrayna krizinin ortaya çıkışı ve savaşa dönüşme süreci anlatılacak ve son olarak da Rusya'nın Ukrayna'daki insan hakları ihlalleri insani güvenlik perspektifinden analiz edilecektir. Bu sayede çalışmanın araştırma sorusunu da oluşturan, çatışma ve savaş ortamlarında insan güvenliği kavramı nasıl ele alınmaktadır? ve insan hakları ihlallerinin önüne geçmek mümkün müdür? sorularına da yanıt verilmiş olacaktır.

Sonuç olarak, iki ülke arasında 2014 yılında başlayıp 2022 yılında savaşa dönüşen bu kriz yalnızca bir güç mücadelesi veya Rusya'nın dış

politika hedefleri ile açıklanamaz; aynı zamanda büyük çapta bir insani krize neden olduğu belirtilmelidir. Nitekim bu durum hem Ukrayna içerisinde yerinden edilmiş insanlar yaratmış, hem de sınır ötesi göçler yaşanmasına neden olmuştur. Doğal olarak bu durum ciddi insan hakları ihlallerinin de yaşanmasıyla birlikte Rusya-Ukrayna krizinin “İnsani Kriz” olarak adlandırılmasını sağlamıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

Bu çalışmada kavramsal çerçeve olarak insani güvenlik anlayışı ve insan hakları kullanılacak ve böylece geleneksel güvenlik anlayışının ötesine geçerek zamanın da ruhuna uygun bir şekilde Rusya-Ukrayna savaşının aslında bir insani kriz olduğu açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. İnsani Güvenlik

Uluslararası ilişkiler alanında eleştirel teorisyenlerin katkılarıyla Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde yeni güvenlik anlayışının ortaya çıktığı ve bu sayede güvenlik kavramının ele aldığı alanın bir genişleme yaşandığı bilinmektedir.

Geleneksel güvenlik anlayışı aslında uzunca bir dönem uluslararası sistemdeki hakimiyetini korumuştur; ancak zamanla küreselleşmenin de etkisi ile pek çok alanda yaşanan değişimin güvenlik kavramını ve onu oluşturan tehdit ve tehlike gibi diğer kavramları da etkilediği görülmüştür. Aslında burada Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve küreselleşmenin de etkisi ile ortaya çıkan yeni tehdit alanlarının oldukça büyük etkisi bulunmaktadır. Üstelik bu yeni tehditler yapısı itibarıyla çok çeşitli olduğundan bununla mücadele için de hibrit yöntemler gerekmektedir (Zorba Bayraktar ve Ak, 2023, s.64). Böylece güvenlik kavramını askeri alandan çıkartarak, daha geniş kapsamlı bir şekilde ele alan ve özellikle birey ve insan güvenliğini temele alan yeni güvenlik anlayışı ortaya çıkmıştır. İnsan güvenliği kavramı, 1994 yılında yayınlanan BM Kalkınma Raporuyla birlikte uluslararası sistemde kullanılmaya başlanmıştır. Bu raporda geniş bir şekilde tanımlanan insani güvenlik, iki ayrı boyuta vurgu yapmaktadır. İlk olarak açlık, hastalık ve baskı gibi kronik tehditlere karşı güvende olmak belirtilirken; ikinci olarak evde, iş yerinde veya diğer topluluklarda yani günlük hayatta ortaya çıkabilecek ani ve zarar verici aksaklıklardan korunmak şeklinde bir tanım yapılmaktadır (UNDP, 1994, s.23). Raporda insan güvenliği kavramının daha çok insan yaşamı ve onuruyla ilgili endişe taşıdığından bahsedilmektedir. Evrensel olarak ele alınan insan güvenliği, insan merkezli bir yaklaşım ortaya çıkartmakta ve bu herhangi bir yerdeki bütün insanları ilgilendirmektedir. BM, insani

güvenliğin yedi temel güvenlik boyutunu da içerisinde barındırdığını belirtmektedir. Bunlar (UNDP, 1994, ss.24-25):

1. Ekonomi Güvenliği,
2. Gıda Güvenliği,
3. Sağlık Güvenliği,
4. Çevre Güvenliği,
5. Bireysel Güvenlik,
6. Toplum Güvenliği,
7. Politik Güvenlik.

Dünya üzerinde herhangi bir yerde insan güvenliğinin tehlikede olması, nerede olduğu fark etmeksizin bütün insanları etkilemektedir. Gelecek yüzyılda insan güvenliğine tehdit olarak görülen durumlar bu raporda şöyle sıralanmıştır (UNDP, 1994, s.34):

1. Kontrolsüz nüfus artışı,
2. Ekonomik fırsatlardaki eşitsizlik,
3. Aşırı uluslararası göç,
4. Çevresel bozulma,
5. Uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığı,
6. Uluslararası terörizm.

Kontrolsüz nüfus artışı ve ülkeler arasında yaşanan ekonomik manadaki eşitsizlikler beraber değerlendirildiğinde, uluslararası göç hareketlerinin ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler bu göçe kaynaklık etmektedir. Nitekim bu rapordan da görüleceği üzere göç hareketleri insani güvenliğe bir tehdit olarak konumlandırılmaktadır.

İnsani güvenlik, aslında hayatın temelini oluşturan özgürlüklerin korunması ve bu şekilde bütün insanların özgürlüğünü güvence altına almak için insanların hayatlarını korumak anlamına gelmektedir (Commission on Human Security, 2003, s.4). İnsan güvenliği, devlet güvenliğini tamamlar, insan haklarını geliştirir ve insani gelişmeyi güçlendirir. Devlet güvenliği ve insan güvenliği aslında sıkı sıkıya bağlıdır ve biri olmadan diğeri sağlamamak çok mümkün değildir. İnsani güvenliğe yönelik tehditler oldukça farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle insani güvenliğin geniş ya da dar olarak tanımlandığını görmekteyiz. Korkulardan özgürlük (freedom from fear) ve isteklerden özgürlük (freedom from want) kavramları da bu

tanımlama farkını belirtmek için kullanılmaktadır (Commissssion on Human Security, 2003).

İnsan haklarıyla sıkı bir bağlantıya sahip olan insani güvenlik kavramı özellikle Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde gündem maddesi haline gelmeye başlamıştır. Kanada ve Norveç bu yeni durumun öncüleri olarak, 1996 yılında başlattıkları Ottawa Süreci'yle kara mayınlarının insanlara verdiği zararı ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu nedenle de insani güvenlik kavramı ve koruma sorumluluğu (responsibility to protection) ilkelerinin ortaya çıkması Ottawa Süreci'ne dayandırılmaktadır (Axworthy, 2016, s.305). İnsani güvenlik söyleminin uluslararası manada bir zemin kazanmasını sağlayan bu süreç olmakla birlikte, NATO'nun 1999 yılındaki Kosova müdahalesiyle kavram uluslararası toplum tarafından kabul görmüştür.

Koruma sorumluluğu kavramı da, insani güvenlik anlayışıyla yakın ilişki içerisinde bulunmaktadır. Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (International Commission on Intervention and State Severeignty) tarafından 2001 yılında yayınlanan “koruma sorumluluğu” raporuyla insani müdahale, insan güvenliği ve koruma sorumluluğu hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Koruma sorumluluğu prensibinin sınırları bu raporda iki aşamalı olarak çizilmiştir. İlk olarak bir devletin halkının korunmasının sorumluluğu o devletin kendisine aittir. İkinci olarak bir halk iç savaş, ayaklanma, baskı veyahut başarısız devletler yüzünden herhangi bir zarar görecektse olursa ve orada egemenlik sahibi olan devlet bu durumu engellemek konusunda isteksiz ya da aciz durumdaysa o zaman uluslararası koruma sorumluluğu devreye girmektedir (ICISS, 2001, s.11). Yani sivil halka yönelik herhangi bir saldırı durumunda devlet veya bölgesel otoriteler, insanların temel güvenlik ihtiyacını karşılayamadıklarında koruma sorumluluğu bir üst otorite olan uluslararası düzeye intikal edecektir (Griffiths vd., 2013, s.153).

2.2. İnsan Hakları

İnsanın sadece insan olduğu için hayatını haysiyetli bir şekilde sürdürmesini sağlayacak haklara sahip olması en genel anlamda insan hakları kavramının temelini oluşturmaktadır. Tarihsel olarak gelişimi düşünüldüğünde insan hakları kavramının öncelikle devletler içerisinde gelişme imkânı bulduğu sonrasında da uluslararası düzlemde kendisine yer edindiği görülmektedir.

Uluslararası manada insan haklarının gelişmesi BM'nin kuruluşu ile birlikte gerçekleşmiştir. Öyle ki insan hakları BM'nin gerçekleştirmek istediği temel amaçlar arasında yer almaktadır. Buna ek olarak üç ayrı evrensel insan

hakları belgesi bulunmakta ve bunlar Uluslararası İnsan Hakları Manzumesi adını almaktadır. Bunlardan birinci İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, ikincisi Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve sonuncusu ise İktisadi, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'dir (Çağırın, 2011).10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi uyarınca insanların sahip olduğu temel hak ve hürriyetler tanımlanmıştır. Her ne kadar bağlayıcı bir statüsü bulunmasa bile, uluslararası insan hakları hukukunun temel referans belgesidir. Nihayetinde insan haklarıyla ilgili bir durum söz konusu olduğunda danışılan baş ucu kitabı muamelesi görmektedir. Her bir maddesi kendi içerisinde çokça önemli olmakla birlikte, özellikle 14. Madde çerçevesinde sağlanan “sığınma hakkı” bu çalışma içinde oldukça önemlidir. Bu maddeye göre “Herkesin zulüm karşısında başka ülkelere sığınma ve bu ülkelerde sığınma imkanlarından yararlanma hakkı vardır.” (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948). Zulümden kaçma hakkı çerçevesinde milyonlarca Ukraynalı hem ülke içerisinde yer değiştirmiş, hem de diğer ülkelere sığınmak durumunda kalmıştır. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin bahsettiği bu sığınma hakkı, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne de kaynaklık etmiştir.

Sonuç olarak bugün hala İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi savaşı ve çatışma ortamlarında temel alınarak insancıl hukuk kuralları işletilmeye çalışılmaktadır.

3. Rusya-Ukrayna Krizi

Rusya'nın son dönemde takip ettiği görece saldırgan olarak niteleyebileceğimiz dış politika anlayışı yalnızca bölgesel değil aynı zamanda küresel olarak da bir tehdit oluşturmaktadır. 2008 yılında Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya bölgelerinin işgaliyle başlayıp, 2014 yılında Kırım'ın işgaliyle devam eden ve son olarak 2022 yılında Ukrayna savaşına giden süreçte bölgesel güvenlik dengeleri de sarsılmıştır. Bununla birlikte Rusya tıpkı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi uluslararası sistemin devamlılığı ve huzuru içinde sorun teşkil etmektedir.

SSCB yıkılana kadar oldukça yakın ilişkilere sahip olan Rusya ve Ukrayna ortak bir tarihi geçmişe ve kültürel bağlara sahip olmuştur. SSCB sonrası bağımsızlığını kazanan devletlerden biri olan Ukrayna, her zaman Rusya'nın etki alanında olmuştur. Bu nedenle Ukrayna'nın dış politikasını belirleme konusunda zaman zaman kararsız kaldığı görülmektedir, çünkü ülkenin doğusu ve batısı arasında bölünmüş bir siyasi yapı mevcuttur (Çelik, 2022, s.526). Aslında Bosna ve Kosova krizlerinde gördüğümüz durum burada da yaşanmaktadır. Ülkenin doğusunda çoğunlukla Rusça konuşan Ruslar

yaşarken, batısında ise Ukraynalılar yaşamaktadır. Doğal olarak bu durum ülkenin dış politika tercihini de etkilemektedir. Doğuda yaşayan halk daha Rusya yanlısı bir dış politika yürütülmesini isterken, batıda yaşayanlar Batı ve Avrupa yanlısı bir dış politika yürütülmesini istemektedir. Aslında 2004 yılına kadar her iki tarafında istekleri göz önünde bulundurularak bir denge politikası takip edilmiştir. Ancak 2004 yılında patlak veren ‘Turuncu Devrim’ ile birlikte bu denge bozulmuş ve ülke daha çok Batı yanlısı bir politika izlemeye başlamıştır. Burada Batı ile yakınlaşmak için atılması gereken adımlar zamanında atılmadığından ve özellikle AB’nin Ukrayna ile ilişkilerini ağırdan alması, 2010 seçimlerinde Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç’in devlet başkanı olarak seçilmesine neden olmuştur (Sarı, 2022). Sonuç olarak Ukrayna, kendisini yeniden Rusya ve AB arasında bulmuştur.

Ukrayna’daki krizin başlangıcı aslında 2013 yılında AB ile Ukrayna arasında imzalanması gereken ‘Ortaklık ve Serbest Ticaret Anlaşması’nın imzalanmaktan vazgeçilmesiyle başlamıştır (Öğüt, 2023, s.482). Devlet başkanı Yanukoviç bunun karşılığında Rusya’ya daha da yakınlaşacağı birtakım imtiyazlar (ekonomik yardımlar, Avrasya Ekonomik Birliği’ne üyelik) elde etmiştir. Ancak bu durum Batı yanlısı dış politika anlayışını savunan halkta tepkiye neden olmuş ve Kiev’de protestolar başlamıştır. Buna rağmen Yanukoviç, Rusya’yla ilişkileri bir adım daha ileriye götürecek adımlar atmaktan geri durmamış ve bu durum ülkedeki protestoların iyice alevlenmesine neden olmuştur. Protestoların şiddetiyle can kayıplarının yaşanması sonucunda 2014 yılının Şubat ayında Yanukoviç çareyi Rusya’ya kaçmakta bulmuştur. Ukrayna Parlamentosu tarafından görevinden azledilen devlet başkanının yerine Batı yanlısı yeni bir hükümet kurulmuştur (Çelik, 2022, s.527). Böylece protestolarla gergin bir hale gelen ortam yumuşamaya başlamıştır. Yeni hükümet Rusya’ya karşıt politikalarla Batı yanlısı bir duruş izleyeceğini ortaya koymuştur. Bu politikalardan en dikkat çekici olanı Rusçaya bölgesel dil statüsü tanıyan yasanın iptali olmuştur. Böylece Ukrayna’nın 13 bölgesinde Rusça, bölgesel dil olmaktan çıkartılmıştır. Bu durum Ukrayna’nın doğusunda tepkiyle karşılanmış ve yeniden protestolar başlamıştır. Bu durumu bir fırsat olarak gören Rusya ise Kırım’a askeri bir müdahalede bulunmuştur (Öğüt, 2023, s.482). Rusya’nın Kırım’ı ilhakı ve bu sırada Ukrayna’nın doğusundaki protestolar krizin uluslararası bir nitelik kazanmasına neden olmuştur. Rusya’nın bu hamlesinin Avrupa güvenliği için tekrar bir tehdit olarak görülmesine neden olduğu söylenebilir.

2014 yılının Mart ayında Kırım’da bir referandum düzenlenmiş ve bunun sonucunda %97 gibi bir oranla “Rusya’ya bağlanma” isteği çıkmıştır. Bu doğrultuda Rusya’da Kırım’ın Rusya’ya bağlanması hususunda gerekli yasal düzenlemeleri yapmıştır. Uluslararası arenada geçerliliği tartışmalı

olan bu referandumun sonucunda Kırım tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir (TESAD,2023). Bu durum Ukrayna'nın doğusunda bulunan Donetsk ve Luhansk bölgelerinde protestolara neden olmuş ve bu bölgeler de Ukrayna'dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Rusya'ya katılmak için girişimde bulunan bu bölgelerin isteği Rusya tarafından kabul edilmemiştir. Bu durum Ukrayna ile ayrılıkçılar arasında çatışmalar yaşanmasına neden olmuş ve bu çatışmalar 2015 yılının Şubat ayına kadar devam etmiştir (Gökcesedef, 2022). Almanya ve Fransa'nın arabuluculuğu ile Belarus'un başkenti Minsk'te bir araya gelen taraflar Minsk Antlaşması'nı imzalamıştır. Ancak Ukrayna'nın Batı yanlısı dış politika tutumunda hiçbir değişiklik olmaması, Rusya'nın ayrılıkçıları desteklemesine neden olmuştur. Bununla birlikte Ukrayna sınırında askeri sığınak yapmaya başlayan Rusya, 2022 yılının Şubat ayında Donetsk ve Luhansk bölgelerinin bağımsızlığını tanıdığını duyurmuştur. İki ülke arasındaki kriz her geçen gün tırmanırken, uluslararası toplum bu çatışma ve anlaşmazlığın asla bir sıcak savaşa dönüşebileceğine ihtimal dahi vermemiştir. Ancak Putin 22 Şubat 2022 tarihinde yaptığı ulusa sesleniş konuşmasıyla Ukrayna'ya yönelik özel askeri operasyon başlattığını duyurmuş ve bununla birlikte Minsk Antlaşması'nın da artık geçersiz olduğunu belirtmiştir (Çelik, 2022, s.528).

Putin her ne kadar Ukrayna ile normalleşmek için bazı şartlar öne sürmüş olsa da asıl hedefinin iki ülkeyi birleştirip tek bir halk oluşturmak olduğu bilinmektedir. Çünkü Ukrayna'nın Rusya'nın bir parçası olduğuna inanmaktadır. İki ülke arasında başlayan savaş, Avrupa'nın II. Dünya Savaşı'ndan sonra gördüğü en büyük kara savaşı olarak belirtilmektedir. Avrupalı devletler bu durum karşısında hemen harekete geçmiş ve Rusya'ya çok ciddi ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. Bu savaş nedeniyle Ukrayna'yı terk etmek zorunda kalan insanlar için Avrupa'da ilk defa geçici koruma yönergesi uygulanmış ve Ukrayna'ya silah yardımıyla bulunulmuştur (Adler, 2022). Rusya-Ukrayna arasındaki savaşın çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu olaya dâhil olan aktörlerin sayısı ile doğru orantılı olarak belirtilebilir. Bu durum iki ülke arasında yaşanan bu savaş durumunun yakın bir zaman içerisinde sona erdirilmesinin oldukça güç olduğunu göstermiştir.

4. Rusya-Ukrayna Krizi İnsani Bir Kriz Mi?

Rusya'nın asıl amacının yalnızca Ukrayna olmadığı görülmekte ve özellikle Soğuk Savaş sonrasında kaybedilen jeopolitik etkinliğin arttırılmak istendiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu durum Doğu Avrupa'daki ülkeler üzerinde bir baskı ve endişe oluşmasına neden olmuştur. Kırım'ın ilhakı ve

Ukrayna savaşı Rusya'nın artık Avrupa güvenliğini tehdit eden ve revizyonist politikalar izleyen bir ülke olduğunu göstermektedir (Ozan, 2017, s.43).

Uluslararası ilişkiler çerçevesinde Rusya'nın dış politika hedefleri ile açıklanmaya çalışan bu krizin aslında insani bir kriz olduğu gözden kaçmaktadır. Türkiye başta olmak üzere Avrupalı birkaç devletin arabuluculuk faaliyetleri ile bu kriz sona erdirilmek ve bölgede barışın sağlanması için çalışılmaktadır. Ukrayna kendisinden beklenmedik ölçüde büyük bir direniş ve savaş örneği göstermektedir. Bu doğrultuda eli silah tutan hemen hemen bütün erkek nüfus orduya katılmış ve fiili olarak savaşta yer almıştır. Hal böyle olunca yaşadığı yeri terk etmek, göç etmek veya başka ülkeye sığınmak zorunda kalanların çoğunlukla kadın, çocuk ve yaşlılardan oluştuğu görülmektedir. Kırılgan bir kitleyi oluşturan bu grup, insan tacirlerinin de hedefleri arasındadır. Böylesine büyük insani krizlerde sivillerin bölgeden güvenli bir şekilde tahliyesi adına genellikle "insani koridorlar" oluşturulmaktadır. Ancak acil bir insani ihtiyaç olarak ortaya çıkan ve akut dönem müdahalelerinden olan insani koridorlar, acele bir şekilde oluşturulduğundan yine de güvenlik zafiyetlerini sürdürmeye devam etmektedirler (Başcılar, Karataş ve Pak Güre, 2022, s. 794). Bununla birlikte Rusya-Ukrayna krizi özelinde bu duruma bakıldığında, müzakere süreçlerinde insani koridor oluşturulması konusunda anlaşıldı; ancak Rusya'nın bu duruma uygun hareket etmediği görülmüştür. Özellikle güvenli bölge olarak düşünülen kısımlara Rusya'nın gerçekleştirdiği saldırılar sivillerin hayatını riske atmış ve tahliyelerin ertelenmesine neden olmuştur.

Hedef ülke ve kaynak ülke arasında oluşturulan insani koridorlarda, insan güvenliğinin sağlanması birincil önceliktir. Bununla birlikte bu yolla hedef ülkeye ulaşmayı başaran sığınmacıların uluslararası sözleşmelerden doğan yasal hakları da bulunmaktadır. Her ne kadar hedef ülke buradaki ana yüklenici olarak görülse de küresel bir durumdan söz ettiğimiz için külfet paylaşımının yapılması oldukça önemlidir. Böylece bu sürecin daha sağlıklı ve kalıcı bir şekilde sürdürülmesi mümkün olacaktır. Nitekim Rusya-Ukrayna krizinde ülkeyi topluca terk etmek zorunda kalan Ukraynalılar için AB, geçici koruma statüsünü devreye almış ve böylece savaş sona erece kadar Ukraynalıların yerleştirildikleri ülkelerde insan onuruna yaraşır bir şekilde yani insani güvenlik anlayışı perspektifi ile yaşamlarını sürdürmeleri sağlanmıştır (Roy, 2023). BMMYK'nın verilerine göre; savaşın başından veri 6,9 milyon Ukraynalı mülteci statüsü elde etmiş, 3,7 milyon Ukraynalı Ukrayna'nın içerisinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır. 42.000 sivil öldürülmüş ya da yaralanmıştır, ki bunlardan yaklaşık 2500'ünü çocuklar oluşturmaktadır (UNCHR, 2025). BM, krizin başından beri pek çok acil durum kiti dağıtmıştır. Ancak Ukrayna ev stoklarının çok büyük bir

kısmını bu çatışmalar sırasında kaybetmiştir. Savaş ve çatışma durumlarında bunların hepsi beklenen muhtemel senaryoları oluşturmaktadır. Ancak burada beklenmeyen ise sivil olduğu bilinen bölgelerin kasıtlı olarak bombalanmasıdır. Nitekim koruma altındaki bir hastaneye kasıtlı olarak gerçekleştirilen saldırının “savaş suçu” olarak nitelendirildiği görülmektedir (BM, 2024).

Yaşanan can kayıpları, ülkeyi terk eden insan sayısı ve Başkent Kiev başta olmak üzere Ukrayna toprakları üzerinde yaşanan yıkımlar göz önüne alındığında burada yaşanan durumun “İnsani Kriz” olarak nitelendirilmesinin doğru olduğu düşünülmektedir. Savaşın başlangıcından itibaren geçen yaklaşık dört yıllık süre düşünüldüğünde, hala barış konusunda somut bir gelişme yaşanmamış olması ve pek çok Ukraynalının hala farklı ülkelerde mülteci ya da geçici koruma statüsü altında hayatlarına devam ediyor oluşu bu insani krizin boyutlarını anlamak adına önemlidir. İnsan hakları temeliyle konuya yaklaştığımızda akut dönem ihtiyaçların büyük oranda karşılandığı görülmekle birlikte, insani güvenlik anlayışıyla durum analiz edildiğinde çok boyutlu bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de insani koridorlar aracılığı ile yalnızca insan canının koruma altına alındığı görülmektedir. Çünkü insani güvenlik sağlıktan, ekonomiye, eğitimden çevreye pek çok alanı içerisinde barındıran ve güvenliği geniş kapsamlı bir şekilde yorumlayan bir kavramdır. Savaş sırasında yaşanan olaylar değerlendirilmeye alındığında uluslararası insancıl hukuk kurallarına uymayan ve savaş suçu olarak nitelendirilebilecek durumların yaşandığı ve Rusya’nın Ukrayna’da insanlık suçu işlediği pek çok örnek aracılığı ile görülmektedir. Uluslararası toplumun savaşın bu boyutunu göz önüne alarak, barış görüşmeleri konusunda daha proaktif rol alması oldukça önemlidir.

5. Sonuç

Uluslararası hukuk çerçevesinde haklı bir savaştan bahsedebilmek için meşru müdafaa veyahut ülke sınırlarının korunması söz konusu olmalıdır. Ancak bu krize baktığımızda haklı bir savaş olduğunu söylemek mümkün değildir. Yani Rusya’nın Kırımı işgali ve sonrasında Ukrayna ile sıcak savaşa girişmesinin herhangi bir meşruluğu bulunmamaktadır. Burada meşru müdafaa hakkı yalnızca Ukrayna tarafından olaya yaklaşıldığında mümkündür.

Rusya, Sovyet döneminden kalan hırsları ve ihtirasları ile eski topraklarını yeniden almak ve büyük Rusya idealine ulaşma iç güdüsü ile hareket etmektedir. Yani buradaki asıl sorun Ukrayna’nın Avrupa ya da NATO ile yakınlaşması değildir. Bu durum bu kriz için sadece bir bahanedir. Eğer

ki Rusya'nın buradaki ilerleyişi durdurulamaz ve Ukrayna planlandığı gibi Rusya hegemonyası altına girerse, Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasındaki ilerleyişinin sürmesi beklenmektedir. Nitekim Putin son dönemde yaptığı halka sesleniş konuşmalarında bu hedefleri açık bir şekilde dile getirmeye başlamıştır. Geleneksel güvenlik anlayışı ile bu kriz ele alındığında ulusal ve uluslararası güvenlik anlayışıyla Rusya'nın ve Ukrayna'nın durumu sorgulanmakta ve belli başlı ülkeler küresel güvenliği sağlamak için arabuluculuk yapmaktadır. Ancak Ukrayna'da yaşanan bunun daha ötesinde insani bir krizdir. Pek çok Ukraynalı Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkede mülteci durumuna düşmüşken, ülkesini terk etmek istemeyenler ise bitmek bilmez bir yer değiştirme durumu ile karşı karşıya kalmaktadır. Çünkü güvenli bölge olarak adlandırılabilcek bir yer artık kalmamıştır. Rusya, buradaki faaliyetlerini insan haklarına aykırı ve insan güvenliğini hiçe sayarak yürütmektedir. Nihayetinde bu durum Rusya'nın savaş suçu olarak nitelendirilen sivil bölgeleri kasıtlı olarak bombalamasına kadar gitmiştir. Avrupa güvenliği başta olmak üzere uluslararası güvenliğin devamlılığı için bu savaşın sona erdirilmesi ve Putin'in kontrol altına alınması oldukça önemlidir. Ancak krizin insani boyutu da göz ardı edilmemelidir. Neredeyse dört senedir süren bu durum hem Ukraynalı sığınmacı, mülteci ve geçici koruma altındakiler için hem de ev sahibi ülkeler için sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle külfet paylaşımı oldukça önemlidir. İnsani güvenlik perspektifi göz önüne alındığında konunun yalnızca can güvenliği değil, onun daha da ötesinde gündelik hayatı etkileyen pek çok parametreyi içerisinde barındırdığı görülmektedir. Bu nedenle de krizin insani boyutu daha fazla ön plana çıkartılmalı ve uluslararası toplumun ki buna sivil toplum kuruluşları da dahil külfet paylaşımı konusunda aktif rol alması sağlanmalıdır.

Rusya-Ukrayna arasındaki kriz, savaşa dönüşmüş ve bölgesel olmaktan çoktan çıkmıştır. Uluslararası güvenliği sağlamak ne kadar önemliyse, insani güvenliği sağlamakta o kadar önemlidir. Avrupa ülkeleri her ne kadar Rusya'ya karşı yaptırımlar uygulayıp, Ukrayna'yı aktif bir şekilde desteklese de, aldıkları önlemler Rusya'yı durdurmaya yetmemiştir. Bu doğrultuda krizin insani boyutunun daha fazla ön plana çıkartılması, bir an önce sona erdirilmesi noktasında oldukça önemlidir.

Kaynakça

- Adler, K. (2022, Mart 10). *Ukrayna'nın işgali: AB liderleri Putin'in açtığı savaş karşısında birleşiyor mu?* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60678238> adresinden alındı
- Axworthy, L. (2016). Kanada ve Anti Personel Kara Mayınları: Bir Dış Politika Önceliği Olarak İnsani Güvenlik. H. A. Smith Steve içinde, *Dış Politika Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar* (s. 284-307). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Başçılar, M., Karataş, M., & Güre, M. D. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşı, Zorunlu Göç ve İnsani Koridorlar: Sosyal Hizmet Bağlamında Bir Değerlendirme. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(2), s. 794-805.
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu. (1948). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*. https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf adresinden alındı
- BM. (2024, Temmuz 10). *Güvenlik Konseyi'nde Rusya'nın artan saldırıları nedeniyle Ukrayna'da artan can kayıpları konuşuldu*. <https://turkiye.un.org/tr/273678-g%C3%BCvenlik-konseyi%E2%80%99nde-rusyan%C4%B1n-artan-sald%C4%B1r%C4%B1lar%C4%B1-nedeniyle-ukraynada-artan-can-kay%C4%B1plar%C4%B1> adresinden alındı
- Commission on Human Security. (2003). *Human Security Now*. Temmuz 20, 2020 tarihinde <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/91BAEEDBA50C6907C1256D19006A9353-chs-security-may03.pdf> adresinden alındı
- Çağırın, M. E. (2011). *Uluslararası İnsan Hakları*. Ankara: Barış Kitap.
- Çelik, S. (2022). 2022 RUSYA'NIN UKRAYNA'YI İŞGALİ: AB ENTEGRASYONU İÇİN YENİ DÖNEM. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 6, Sayı 2*, 521-533.
- Gökcesedef, E. (2022, Şubat 23). *Rusya'nın Ukrayna'yı işgali: Türkiye'nin pozisyonu ne olacak?* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60496231> adresinden alındı
- Griffiths, M., O'Callaghan, T., & Roach, S. C. (2013). *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS). (2001). *The Responsibility to Protect*. Canada: International Development Research Centre.
- Ozan, E. (2017). UKRAYNA KRİZİ VE AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNİN GELECEĞİ. *ANKASAM, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 36-59.

- Öğüt, S. (2023). ULUSLARARASI HUKUKTA BARIŞÇIL ÇÖZÜM YOLLARI AÇISINDAN TÜRKİYE’NİN RUSYA-UKRAYNA ARASINDAKİ ARABULUCULUĞU. *DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ*, 475-493.
- Roy, D. (2023, June 8). *How Bad Is Ukraine’s Humanitarian Crisis a Year Later?* <https://www.cfr.org/in-brief/ukraine-humanitarian-crisis-refugees-aid> adresinden alındı
- Sarı, Y. (2022, Şubat 8). *Ukrayna krizinin çözümünde Türkiye’nin rolü.* <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ukrayna-krizinin-cozumunde-turkiyenin-rolu/2495951> adresinden alındı
- TESAD. (2022, Nisan 27). *Rusya-Ukrayna Savaşında Türkiye’nin Arabuluculuk Rolü.* <https://www.tesadernegi.org/rusya-ukrayna-savasinda-turkiyenin-arabuluculuk-rolu.html> adresinden alındı
- UNCHR. (2025, February 21). *Explainer: War in Ukraine - the human cost and humanitarian response.* <https://www.unhcr.org/news/stories/explainer-war-ukraine-human-cost-and-humanitarian-response> adresinden alındı
- United Nations Development Programme (UNDP) . (1994). *Human Development Report 1994*. Kasım 5, 2019 tarihinde http://www.hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf adresinden alındı
- Zorba Bayraktar, H. ; Ak, H. Ş. (2023), Pandemi Döneminde İnsani Güvenlik: Demokratik ve Anti-Demokratik Yönetimler. *Liberal Düşünce Dergisi*, 28(111), 63-92.

